

Azərbaycanın əməkdar elm xadimi, tibb elmləri doktoru, akademik Zərifə xanım Əliyeva 1923-cü il aprelin 28-də Naxçıvan Muxtar Respublikasının Şərur rayonunun Şahtalı kəndində görkəmli dövlət xadimi, xalqımızın sədaqətli oğlu, mahir səhiyyə təşkilatçısı Əziz Əliyevin ailəsində doğulub böyümüş, gözəl tərbiyə və mükkəmməl təhsil almışdı. Əsilnəcabətli ziyalı mühitində formalaşan Zərifə xanım təbii ki, səmimiyyəti, zərifliyi, insanlara olan sevgisi ilə başqalarından tamamilə fərqlənirdi. Öz gələcək tale-

nim traxoma xəstəliyinin başlanğıc dövründə sintomisinin təcridində müvəffəqiyyətli nəticələr alır. Bu tədqiqatların nəticələri Zərifə Əliyevanın 1959-cu ildə uğurla müdafiə etdiyi «Traxomanın digər terapiya üsulları ilə birlikdə sintomisinlə müalicə» mövzusunda namizədlik dissertasiyasının əsasını təşkil edir.

Zərifə xanımın təklifi ilə yeni müalicə metodu tezliklə geniş təcridə tətbiqini tapır və nəticədə respublikada traxoma bir xəstəlik kimi ləğv edilir. Ona görə də qe-

gəlirdi. Bunlardan biri də göz xəstəlikləri idi. Akademik Zərifə xanım Əliyevanın çoxşaxəli elmi fəaliyyətinin bir qolu da bu sahəyə yönəlmişdi. O, müxtəlif müəssisələrdə işləyənlərin gözüne istehsalat proseslərinin necə təsir göstərdiyini öyrənir, tətbiq edir və ən başlıcası bu xəstəliklərin profilaktikası və müalicəsi ilə məşğul olurdu. Başqa sözlə desək, professor Zərifə Əli-

Zərifə Əliyeva—90

Görkəmli oftalmoloq alim, dərin zəka sahibi

yini tibb elminə həsr etməyi qarşısına məqsəd qoyan Zərifə xanım Əliyeva 1942-ci ildə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun müalicə-profilaktika fakültəsinə daxil olur və 1947-ci ildə həmin institutu əla qiymətlərlə bitirir. Oftalmologiya peşəsinə yiyələnmək arzusu gənc mütəxəssisi Moskva şəhərinə gətirir və o, Ümumittifaq Mərkəzi Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunda ikillik ixtisasartırma kursu keçərək həkim-oftalmoloq ixtisasına yiyələnir. O dövrdə Azərbaycanda bir sıra göz xəstəlikləri geniş yayılmışdı və traxoma deyilən dəhşətli bəla tüğyan edirdi. Xalqımızı bu müdhiş bəladan xilas etmək, Azərbaycanda regional əhəmiyyət kəsb edən göz xəstəliklərinə, o cümlədən gözü peşə xəstəliklərinə qarşı fundamental tədqiqatlar aparmaq, onların effektiv müalicə metodlarını və profilaktik tədbirləri işləyib hazırlamaq tələb olunurdu. Zərifə xanım Əliyeva məhz belə bir dövrdə Moskva şəhərindən doğma Vətənə qayıdır və Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Göz Xəstəlikləri İnstitutunda elmi işçi vəzifəsində çalışmağa başlayır. Gənc tədqiqatçının elmi araşdırmalarının mövzusu həyat özü müəyyənleşdirir. O, elmi istiqamətlərinin ilk mərhələsini traxomanın müalicəsinə həsr edir. Alim Azərbaycanda bu xəstəliyin daha geniş yayıldığı rayonlara gedir, traxoma ocaqları aşkar edir, həkim-oftalmoloqlara mühazirələr oxuyur, əhali arasında maarifləndirmə işləri aparırdı. Zərifə xa-

tiyyətlə demək olar ki, Azərbaycanda traxomanın sosial xəstəlik kimi ləğv edilməsi məhz Zərifə Əliyevanın adı ilə bağlıdır.

Böyük alim Elmi-Tədqiqat Göz xəstəlikləri İnstitutundan sonra öz fəaliyyətini Əziz Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun oftalmologiya kafedrasında davam etdirir. Burada dosent, professor, daha sonra isə kafedra müdiri vəzifələrində işləyir, oftalmologiyanın aktual problemlərinə həsr edilmiş çoxprofilli tədqiqatlar aparır. Həmin dövrdə Zərifə xanım həkimlik fəaliyyəti ilə daha çox məşğul olmağa başlayır, cərrahiyyə əməliyyatları aparır, yeni müalicə üsulları tətbiq edir, üstəlik onun fəaliyyəti yalnız klinikasına qapanıb qalmır, bütün oftalmologiya şöbələri və müəssisələrini əhatə edir. Bununla yanaşı o, göz xəstəlikləri üzrə təkmilləşdirmə kurslarının dinləyici həkimləri ilə pedaqoji iş aparır. Həmin dövrdə Zərifə xanım oftalmologiyanın vacib problemlərinə xüsusi diqqət yetirirdi.

Keçən əsrin 70—80-cı illərində Azərbaycanda sənaye yüksək tempə inkişaf edirdi. Bir-birinin ardınca işə düşən təzə zavod və fabriklər, yenidən qurularaq genişləndirən köhnə müəssisələr Azərbaycanın sənaye qüdrətini artırır, məşğulluq problemlərini həll edir və insanların rifahının yaxşılaşdırılmasına təkan verirdi. Bununla belə, ağır istehsal sahələrində çalışanlarda müxtəlif peşə xəstəlikləri əmələ

yeva görmə orqanının peşə xəstəliyi kimi yeni bir probleminin araşdırılmasına böyük səy və enerji sərf edirdi. Oftalmoloq kimya sənayesində, şin, yod istehsalı sahələrində, məişət kondisionerləri zavodunda elektrotexnika avadanlığı, elektron hesablama maşınları, maşınqayırma zavodlarında və başqa sənaye müəssisələrində çalışan minlərlə insanı peşə xəstəliyi adlanan bəladan xilas edir, onların gözlərinə şəfa verirdi. Zərifə xanım Əliyeva Bakı Məişət Kondisionerlər zavodunda nadir bir laboratoriya yaratmışdı. Burada o, görmə orqanlarının fiziologiyası və peşə patologiyası ilə məşğul olurdu. Alimin bu laboratoriyada əldə etdiyi nəticələr elmdə ölçüyəgəlməz dərəcədə nəzəri və praktik əhəmiyyət daşıyır. Onun tədqiqatlarının miqyası çox geniş idi. Zərifə xanım təkcə şin istehsalında çalışan 1281 işçinin üzərində klinik müşahidə aparmışdı. Tədqiqatlar bu xəstəliklərin patogenetik mahiyyətini aşkara çıxarmağa kömək etmişdi.

Zərifə xanımın tədqiqatları Azərbaycanın hüdudlarını keçərək digər alimlərin də diqqətini cəlb edirdi. Ümumittifaq elmi konfransların birində məşhur oftalmoloq M. Krasnov Zərifə xanımın görmə orqanının peşə patologiyasının öyrənilməsinə həsr etdiyi tədqiqatları yüksək qiymətləndirərək qeyd etmişdir ki, Zərifə Əziz qızı yaşasaydı, oftalmologiya elmi sahəsində yeni kamil bir məktəbə rəhbərlik edə bilərdi. Moskva

oftamoloji məktəbi Zərifə xanımı oftamologiyanın mirvarisi adlandırır. Dünya şöhrətli oftalmoloq, akademik A. Nesterov demişdi: «Zərifə Əliyeva böyük professional idi. Mən onu öz sahəsinin məşhur alimi hesab edirəm».

1981-ci ildə görmə orqanının peşə patologiyası sahəsində apardığı elmi tədqiqat işlərinin uğurlu nəticələrinə və oftalmologiyanın inkişafına verdiyi töhfələrə görə, akademik Zərifə Əliyeva keçmiş ittifaqın oftalmologiya sahəsində ən mötəbər mükafatı olan SSRİ Tibb Elmləri Akademiyasının M. Averbax adına mükafatına layiq görülmüşdür. Yeri gəlmişkən, professor Zərifə Əliyeva həmin mükafata layiq görülən ilk alim qadın idi.

1983-cü ildə Zərifə Əliyeva Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun oftalmologiya kafedrasının müdiri təyin edildikdən sonra fəaliyyət dairəsini daha da genişləndirdi. Alimin elmi fəaliyyətinin istiqamətlərindən biri gözü oftalmoloji, histomikroskopik və histokimyəvi tətbiqi ilə bağlı idi. Bu istiqamətdə apardığı elmi-tədqiqat işlərinin nəticələri akademik «Yaşla əlaqədar gözü və görmə siniri yollarının dəyişməsi», «Gözün hidrodinamik sisteminin anatomo-fizoloji xarakteristikası» adlı monoqrafiyalarında geniş və ətraflı şəkildə əks etdirilmişdir.

Zərifə xanımın mənəvi zənginliyi, vəzifə borcuna, tibbi etika və deontologiyaya dair baxışları onun «Həkimin əxlaq tərbiyəsi, deon-

tologiya, tibbi etika və əxlaq məsələləri» əsərində daha ətraflı şəkildə əks olunmuşdur. Görkəmli oftalmoloq alim dəfələrlə deyirdi ki, həkimlə xəstənin birbaşa əlaqəsi müalicənin əhəmiyyətini yüksəldir, xəstəyə ümid verir, orqanizmin xəstəliyə qarşı müqavimətini artırır və bəzən dava-dərmandan da güclü təsir göstərir. Məhz buna görə də professor A. Brovkina onu nəciblik və ənənəvi paklıq timsalı adlandırmışdır.

Görkəmli alim, humanist, alicənab bir qadın, səmimi insan kimi nümunəvi həyat yolu bu günkü nəsil üçün əsl örnək, kamillik və müdriklik məktəbi olan Zərifə xanım Əliyeva haqqında yazmaq özümə şərəf və fəxr hesab edirəm. Çünki akademik Zərifə Əliyevanın Azərbaycan tibb elminin beynəlxalq səviyyədə tanınmasında əvəzsiz xidmətləri olmuşdur.

İşinin çoxluğuna baxmayaraq Zərifə Xanım həm də ailə qayğıları ilə yaşayırdı. O zaman Moskvada, institutda oxuyan tələbə oğlu, bu gün isə sevimli Prezidentimiz İlham Əliyevin evdən, ailədən uzaqda yaşaması onu çox narahat edirdi. Zərifə xanım tibb professoru olan atasının xatirəsini həmişə əziz tutur, onun ən yaxşı xüsusiyyətlərini övladlarına aşılayırdı. Onun xatirəsini sadə xalqın yaddaşında ehtiramla yaşadan xüsusi qayğıya ehtiyacı olan tənha, kimsəsiz və yetim uşaqlara böyük diqqətlə, mərhəmət və sədaqətlə yanaşmasıdır. Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin müasir Azərbaycan qadınının problemlərinə böyük diqqət və qayğı yetirməsində Zərifə xanımın şəxsi nümunəsi də mühüm rol oynadı. Çünki şəxsiyyət və dərin zəka sahibi Zərifə xanım ulu öndərə etibarlı mənəvi dayaq idi.

Aprel ayı ümumiyyətlə, baharın ən gözəl çağıdır. İlin bu fəslində təbiət oyanır, torpaq canlanır, elə bil hər tərəf nura boyanır. Bu da bəlkə təsadüfdür ki, nurlu, işıqlı ömür yaşayan insanlar elə bu fəsilə dünyaya göz açırlar. Zərifə xanım apreldə doğuldu, apreldə də dünyasını dəyişdi. Böyük bir xalqa arxa olan kəsin arxasıydı o.

Sabir BAYRAMOV,
rayon mərkəzi xəstəxanasının baş həkimi, tibb üzrə fəlsəfə doktoru, Azərbaycan Respublikasının əməkdar həkimi.